

שמעתא עמיקתא

גליון רס"ז - פרשת בעלזותך - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' 88

פניני הלכה

האוכל דבר שטיבולו במשקה שרובו מי פירות ומיעוטו מים האם חייב בנטילה

איתא בפסחים (קט"ו) אמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים. ופי' רש"י כגון ירק בכותח או בחומץ צריך נטילת ידים משום משקה שהידיים שניות וכל הפוסל את התרומה מטמא משקה להיות תחילה.

וכתבו התוס' (שם ד"ה כל שטיבולו) - פי' הקונטרס אע"ג דקמ"ל (חולין ק"ז) הנוטל דיו לפירות הרי זה מנסי הרוח, כיון דאיכא משקין וקיי"ל (פרה פ"ח מ"ה) כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה, הוה לחו הנך פירות כמו נהמא וצריך ליטול כמו בנהמא. ואין נראה לפרש כך וכו', ונראה דנטילה דהכא לא משום קדושה ונקיות, אלא שלא יטמא המשקה להיות תחילה והוא אסור לשתות ולפסול לו גופו וכו'. ולפי זה ראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך (חולין ק"ז), וכ"ש אגן נהרין אגן נהרין למטמאות עצמו ומלאכול אוכלין טמאין, ואין אגן צריכין לאותה נטילה, והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה.

והרא"ש (חולין פ"ח ס"י ז') דם לדברי הקונטרס דכל שטבולו במשקה צריך נטילת ידים לפי שהמשקה עלול לקבל טומאה הצריכו נטילה משום סרך תרומה.

ולכאזן לדבריו בעי נטילה בברכה. וכן נראה מסתימות הטור (סי' קפ"ח) שסתם וכתב - וכשאכל לאכול יטול דיו קודם ואפי' לחולין, ולא דוקא כשאוכל פת אלא לכל דיו שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים.

וכן נראה מסתימות דברי הרמב"ם (פ"ו מהל' ברכות ה"א) שכתב - כל האוכל פת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת תחילה וסוף וכו', וכן כל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים תחילה. ובהל' ב' כתב בסתמא - כל הנוטל דיו בין לאכלה בין לקייש בין לתפילה מברך תחילה אשר קדשנו וכו'.

ומ"מ לדינא חשש המחבר (סי' קפ"ח ס"ד) לדעת התוס' ופסק דכל דבר שטיבולו באחד מז' משקין שימנע י"ד שחיט"ז ז"ל ולא נתנגב, צריך נטילה בלא ברכה.

וכתב המשני'ב (סי' ק"ז) - הנה במג"א הביא בשם הלחם המודות הדעו"ס נוהגים שלא ליטול, ויש להם על מה שישמחו, הינו על מקצת הראשונים, אבל הרבה אחרונים החמירו מאד בדבר וכתבו דהעיקר כרוכ הפוסקים דצריך נטילה מדינא אף בזמן הזה וכו', ולכן אף הדעו"ס אין נוהגים לברך, עכ"פ אין להקל לאכול בלא נטילה. ע"ש. ולי"ע דבדבר שטיבולו במשקה שרובו אינו מז' משקין אולם יש בו מעט מאחד מז' משקין, אי אזילנן בתר רוב המשקה דאין צריך המיעוט מאחד מז' משקין מחייב נטילה.

והנה דין הנטילה הוא חומת דהמשקה מקבל טומאה, וא"כ ילי"ע אי משקה שרובו מי פירות ומיעוטו אחד מז' משקין מקבל טומאה.

ומצינו ברמב"ם (פ"ט מהל' טומאת אוכלין ה"ד) שכתב - וכן מי פירות שנתערבו במשקין חוץ הרוח, נתערבו במים כל שהן הרי הכל משקה ומטמא טומאת משקה וממשיך. אולם הראב"ד שם השיג על הרמב"ם דאין זה לא במשנה ולא בתוספתא, אלא מי פירות שנפל לתוכן מים כל שהן טמאים דברי ר"מ, וחכמים אומרים אחר הרוח, ולא חלקו בין מים לאשר משקין, ור"מ הוא שהיה מחלק ואין הלכה כמותו בתרומות וירושלמי (פ"א ה"ב).

ולבאר דברי הרמב"ם כתב הכ"מ דאפשר דהיתה ג"י ונתוספתא הפוכה מגירסת הראב"ד ופסק כחכמים. ונמצא דגבי תערובת של אחד מז' משקין לכ"ע אזילנן בתר הרוח, חוץ מתערובת מים בדוה נח' הרמב"ם והראב"ד אי אזילנן בתר רוב המשקה וא"כ אפשר דאין הלכה כמשנה תערובת שרוב טומאת אוכלין ויכריע לקבל טומאה.

ולגבי הלכה שנתן (פ"ב מ"ה) עסקה שלושה במי פירות חיבת בחלה. וכתב הרא"ש (הלכות טענות ה"ל חלה אות ג' וע"ע שו"ת הרא"ש כלל ב' אות ד"ד ובפ"י הרא"ש לפשוטות) דבריו של רמב"ם (חלה פ"ב ה"ג) נח' האמונאים אין הם מתניין איתא אף כ"ש, אלא דר"ע פליג וס"ל דאין מי פירות מתברין לחלה (וכ"ש לטומאה ע"ש), וקמ"ל דה"ל כר"ע מתברין וא"כ אפשר דאין הלכה כמשנה זו, לכן יש להזהר שלא ללוש עיסה במי בצים בלבד בלא תערובת מים כדי לצאת מן הספק על חיוב חלה. והובאו דבריו בטור (יו"ד ס"ח ס"ט).

וסתם ולא פירוט כמה מים יערב כדי לצאת מידי ספק, ומסתמית לישנו משמע דא"כ שיהיה דוקא רוב מים, וכל דאיכא מעט מים היו חיבור לחלה ולטומאה. וא"כ איכא מהכא ראייה דהרא"ש ס"ל דכל דאיכא כ"ש מים סגי [א"כ נימא דיש לחלק בין חיבור לחלה ולטומאה, לבין הכשרת העיסה לקבלת טומאה]. וכן הבין השעו המלך (פ"ו מהל' ברכות ה"א) וכתב - ונ"ל דדוקא נקט תערובת מים, אבל תערובת שאר משקין לא מהני א"כ הרוח מז' משקין, וכמ"ש הרמב"ם (בפס"ו מה'

שמעתא אליבא דהלכתא

התחלפו כליו במקום צבורי, האם רשאי להשתמש בכלי שהושאר

א. נתחלפו כליו בבית האומן. ב. נתחלפו כליו במקום צבורי. ג. כשיש תללות שהתייאשו הבעלים. ד. כשהגביה לפני יאוש. ה. כשיש טביעות עין. ו. להגביה ע"ד שלא לזכות בחפץ עד שיתייאשו הבעלים. ז. לשום דמיו ע"מ להשתמש בו. ח. ניחא לאייש לעשות מצוה בממונו. ט. תללות שהבעלים מותרים אחד לשני. י. מנהוג למעשה במקומות צבוריים.

יש לדון בדבר השכיח, במי שנתחלפה טליתו חתרו בבית הכנסת או שאר כליו במקום צבורי, האם רשאי להשתמש בכלי שהושאר, ללא הסכמה מפורשת מבעליו.

א. נתחלפו כליו בבית האומן

איתא בב"ב (נ"ו) ת"ר נתחלפו לו כלים בכלים בבית האומן הרי זה ישתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו כו', דאדם עשוי לומר לאומן מכור לי טלית, אמר רב חייא בריה דר"נ לא שנו אלא כשהאומן נתן לו, אבל אם אשתו ובניו נתנו לו, לא, והוא נמי לא אמרן אלא דא"ל טלית סתם אבל אם א"ל טליתך לא, דהאי לאו טלית דידה הוא, ע"כ. ופירש הרשב"ם (שם ד"ה אמר רב חייא) דיכול להשתמש בו כי דרך בני"א לומר לאומן למכור כליו והלכך איכא למימר שהאומן מכר טלית אחת שהוא מתקן במצות בעל הבית שצוה לו למכור וטעה האומן ומכר טליתו של זה ונתן לו טלית זו מדעתו עד שיחזיר לו את שלו, וכיון דמדעתו נתן לו מותר להשתמש בה, ע"כ. וכן פסקו הרמב"ם (גולה פ"ו ה"ח) והטשו"ע (ח"מ פ"ו ס"י קלו ס"ע א').

ב. נתחלפו כליו במקום צבורי

וכל זה בבית אומן שדרך בני"א לתת לו למכור כליו, אבל בבית אבל, בבית המשתה וכיוצא בזה, מבואר בגמ' שם דלא ישתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו, ע"כ. וכן נקטו הרמב"ם (שם) והטשו"ע (שם ס"ע א'). וביאר הסמ"ע (סי' ק"א) דאסור לו להשתמש כי שם אין רגילין לומר לעושה המשתה ולהאבל שימכרו טליתם, ע"כ. ולפי"ז מבואר דמי שנתחלפו כליו במקום צבורי וכדו' אסור לו להשתמש בשל חברו.

וכן מצינו במרדכי (בי"ק ס"י קמ-קמא) שכתב ע"פ הא דתנן בב"ק (ק"ד) נטלו מוכסין את חמורו ונתנו לו חמור אחר נטלו לטעים את כסותו ונתנו לו כסות אחרת הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהן. מכאן יש ראייה על מעשה שבא לידי על כובסת כותית שהיתה רוחצת בגדים לכמה יהודים ואבדה סדין אחת, והכותית נטלה סדין אחרת מן היהודים אחרים ונתנה לו תמורת סדין שלו אשר אבדה וצוית להחזיר לו שהרי אותם יהודים אחרים לא נתייאשו מסדין שלהם אלא היו מרדפין אחר הכובסת מפני סדין שלהם, צריך להחזיר להבעלים כפי אשר קנהו, ע"כ. ולדברי המרדכי כיון התרוה"ד (שם) וכ"כ בבנימין זאב (סי' שפ"א). ועי' בב"י (סי' קלו) שצ"ח לדברי התרוה"ד. (ועי' בט"ז (שם) שתמה על התרוה"ד שלא הביא דברי המרדכי).

ג. כשיש תללות שהתייאשו הבעלים

אלא דמוה שאמרו חז"ל ש"לא ישתמש בהן יעד שיבא הלה ויטול את שלו", משמע שמירי שחברו יעמוד על הטעות ולא עתיד להתייאש מכליו ויבא לדרוש את שלו. וכן משמע מהמרדכי הנ"ל, אבל באופן שידוע שחברו יתייאש ולא יבא לדרוש את שלו, כגון שא"א לו לדעת מי לקח את שלו י"ל דרשאי להשתמש בו.

וכ"כ הט"ז (נ"ל ס"ע א') שיש ללמוד מהמרדכי שכתב שהבעלים מרדפים אחריה, דמי שנתנה לו הכובסת סדין אחר תחת שלו ואינו יודע של מי הוא, וע"י זה הוא מונח ימים רבים אצלו עד זמן שא"א לבני אדם שלא יחקור אחר שלו, ודאי מתייאש ממנו, והכובסת סילקה אותו אחרים, והתרוה"ד הנ"ל לא מירי אלא בשנים באים לפניו וטוענים בעדו שיחזיר לו, משא"כ באם לא בא שום אדם וצועק על סדין שלו, אמרינן ודאי סילקה הכובסת אותו כל שנשתאה שם, ע"כ.

והנה הקצות (סי' ק"א) הבין שהט"ז מתיר מתרי טעמים: א' משום יאוש. ב' משום שמסתמא הכובסת סילקה את הבעלים. וע"י שמתה על טעם הראשון דכיון דקיי"ל דשינוי רשות ואח"כ יאוש לא קנה ומשום דאתי לדידה באיסורא, א"כ אפילו ימים רבים נמי לא מהני כיון בדשעה שנתנה לו הכובסת לידו לא הוי יאוש, ועי' רמ"א סימן שניו ס"ג ק"ג. ועל טעם השני יקשה דאפילו סילקה אחר בדמים כל שהסדין ישנו בעין חוזר לבעלים, כדאיתא בב"מ (נ"ה) אשתכח כיפי הדאי למריה, ומשום דהוי שומא בטעות, ע"כ.

והנתיבות (ביאורים סי' ק"א) כתב ליישב דהט"ז כתב כן מסברא, כיון שמכבסת רק לבני העיר, ודאי אילו לא סילקה את האחרים היתה נשמע הרדיפה. וגם אם לא היה תחת יד הכובסת קודם שבא לידו זמן רב היתה נשמע הרדיפה, ובודאי הוא זמן רב תחת יד הכובסת עד שאינו נשמע שוב הרדיפה, ומקודם שבא לידו הוי היאוש, ע"כ. וכן נראה דעת הפת"ש (סי' ק"א) ומבואר מדבריו דדוקא אם היה יאוש לפני הלקיחה רשאי להשתמש.

והערוה"ש (אות ב') כתב דאם הוי החפצים אצלו כמה ימים ולא בא בעל החפצים לתבוע, אפשר שיש לתלות שהבעלים התייאשו מזה או שהכובסת שלמה הבעלים, או שהחפצים הם בעל הבעלים ונתנה לו תמורתו, ע"כ. מבואר שמצדל פסוק הכה"ט, והטעם שרשאי להחזיר כי יש כאן כמה תליות. ובכסף הקדשים (שם) פירש דאין מותרן איסורא אתי לידו, כיון שלא הוטל על הבעה"ב כלל מצוות השבת אבידה בזה, ורק גבי מוציא קודם יאוש שייך בזה, וצ"ל, ע"כ. והביאו במנח"ם (ח"ח ס"י קמ"ו). ועי' בערך ש"י (שם) איך שפירש דברי הט"ז.

ולפי"ז י"ל שבגונם שלקחו בטעות חפץ ונשאר שם במקומו חפץ זהה, מי שטעה ולקח, אסור לו להשתמש בו כי באיסורא אתי לדידה (ואף אם לאחר מכן התייאשו הבעלים, אף לסבורים להלן באות ד' דמהני יאוש, אלא דלכאורה כה"כ לא מהני היאוש לכיו"ע כיון שהוא גרם לחתור להתייאש הוי כמו גולה דלא מהני יאוש שלאחר מכן, עי' בנתיבות (סי' קס"ג ס"ק א'), בקצות (סי' קס"ג ס"ק א'), באמרי משה (סי' לב ס"ק לח) ובחזו"א (בי"ק ס"ו ט"ז ס"ק כא ד"ה ב"מ כ"ו). ואם יש בו סימן חייב להכריז. אמנם מי שמצא שלקחו ממנו החפץ שלו אסור לו ללבוש או להשתמש מיד בחפץ שמצא במקומו כי אכתי אין כאן יאוש, וא"כ להגביהה כי לא ידע למי להחזיר (ועי' בזה להלן), אבל אם מסתבר שחברו גילה טעותו והתייאש מלמצוא את שלו, רשאי לקח החפץ לכיו"ע כי יש כאן יאוש מדעת. [והמקום שנמצא שם האבידה בדר"כ בני"א אינו בכלל סימן כי במקום שהדרך להניח כלים כאילו לא הוי סימן כמבואר ברמ"א (סי' רס"ב ס"ע ט). וכ"כ במנח"ם (ח"ג ס"י י"ז)].

ד. כשהגביה לפני יאוש

ואם הגביה לפני יאוש והמתין פרק זמן שאפשר לתלות שנועד לבעלים והתייאשו, אם הוא דבר שאין בו סימן יש לומר דיכול להשתמש בו. דהנה דעת הרמב"ם (גולה אבדה פ"טו) שיש מצא אבידה דרך הינוח לא יגע בה אפי' נסתפק לו הדבר ולא ידע אם דבר זה אבד או מונח הרי זה לא יגע בו, ואם עבר ונטלו אסור לו להחזירו לשם, ואם היה דבר שאין בו סימן זכה בו ואינו חייב להחזירו, ע"כ. וביאר הב"י (סי' ר"ט) דהא דמסקינן בב"מ (כ"א ב') דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, היינו משום דלא ידע דנפל מיניה ועל כן אסור לו ליטלם, אבל אם עבר ונטלם זכה בהם משום דכיון שהם בידו ואינו יודע למי יחזירם שהרי אין בהם סימן ולמקום שמצאם אין לו להחזירם כמו שנתבאר, ממילא זכה בהם, דאין לנו לומר שיעמדו עד שיבוא אליהו אלא היכא דאיתמר הכי בהדיא, ע"כ.

והט"ז (סי' כז) כתב דאע"פ דהו"ל יאוש שלא מדעת, מ"מ כיון שא"י למי יחזיר יוכל לעשות בו מה שירצה, והא דקיי"ל יאוש שלימי לא הוי יאוש כמבואר בסי' רס"ב ס"ג היינו דאם נתברר של מי הוא צריך להחזירו ולא אמרינן כיון דנתייאש זכה זה בו, אבל כ"ז שלא נתברר של מי הוא ויכל זה לעשות בו מה שירצה. ועי' עוד בדרישה (סי' ר"ט) שבאר אליבא דהרמב"ם דהא דאבידה אף שלא מדעת זכה בה (כי אין לו סימן), היינו כשהגביה את האבידה ע"מ להחזירה ונתברר שהאין בו סימן אז מותר לזכות בה אלא אחר יאוש. ועי' בבניאר הגר"א (אות לג). והנתיבות (שם ביאורים סי' ק"א) פירש דברי הרמב"ם באופן אחר, ע"י. ולפי סברת הש"ד היה מקום לומר דאף אם יש סימן רשאי להשתמש בה. אולם עי' בגר"ז (מצייא אות ב') שכת' דבכה"ג אף להשי"ד אסור לו להשתמש.

